

Sławomir Ropiak

Obraz Maryi w pieśniach na Boże Narodzenie

Salvatoris Mater 10/4, 172-195

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Uroczystość Bożego Narodzenia w obrzędach liturgii i w tradycji Kościoła rzymskiego znalazła swój wyraz w bogatej twórczości pieśni ludowych zwanych kolędami. Przyzwyczajeni do obrazu szopki betlejemskiej budowanej w kościołach na tę uroczystość, bardzo silnie przeżywamy obecność Dziewiczej Matki Bożej pochylonej nad maleńkim Jezusem w żłóbku. Wystrój świątyni nawiązujący do ubogiej, pasterskiej scenarii silnie oddziałuje na naszą wyobraźnię. Kolędy śpiewane w tym klimacie w rodzinach są jakby dopełniane sugestywnym, plastycznym obrazem świątecznych dekoracji¹.

Mimo że głównym tematem pieśni bożonarodzeniowych jest misterium wcielenia i cześć oddawana Nowonarodzonemu Boskiemu Dzieciątku, to pytanie o teologiczny obraz Maryi jest w pełni uzasadnione. W licznych śpiewach, z racji narodzin Zbawiciela, wspominana jest Jego Matka. Stąd w sposób naturalny powstaje kwestia dominującego obrazu Najświętszej Maryi Panny w polskich kolędach. W podjętym opracowaniu

Ks. Sławomir Ropiak

Obraz Maryi w pieśniach na Boże Narodzenie

SALVATORIS MATER
10(2008) nr 4, 172-195

waniu pojęcie obrazu rozumiane jest w znaczeniu szerszym, jako sposób przedstawiania Maryi w tekstach pieśni².

W celu uzyskania odpowiedzi na tak sformułowany problem badawczy zostaną przeanalizowane najbardziej popularne śpiewy tego radosnego okresu liturgicznego, i to zarówno przeznaczone do użytku podczas Mszy św., jak

również do wykonywania poza liturgią Kościoła.

Obraz Maryi, zawarty w pieśniach na Boże Narodzenie, będzie ujęty w trzy główne bloki tematyczne: 1) Dziewica w matczynej relacji do Dzieciątka Jezus; 2) Święta Bogarodzica; 3) Maryja w dziele zbawienia.

1. Dziewica w matczynej relacji do Dzieciątka Jezus

Można tu wyróżnić następujące obrazy: Panna, która porodziła Syna Bożego; Panna czysta ze względu na Jezusa Chrystusa; Panna zawsze Dziewica; Niepokalana Dziewica.

¹ Por. KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Pallottinum, Poznań 2003, nr 109-111 (dalej: DPLiL).

² Zob. S.CZ. BARTNIK, *Dogmatyka katolicka*, t. 2, Wydawnictwo KUL, Lublin 2003, 441.

1.1. Panna, która porodziła Syna Bożego

Wcielenie Syna Bożego zaliczane jest do największych tajemnic wiary³, bo *Bóg się z Panny narodził*⁴. W pieśniach zrodzenie Syna Bożego jest przedmiotem niekończącego się zdumienia wszystkich, którzy uwierzyli, że *Panna [...] powiła Boskie Dzieciątko*⁵ i świętują prawdę: *Panna powiła [...] Boskiego Syna*⁶.

Maryja ukazywana jest jako Panna rodząca Syna Bożego⁷, a więc Ta, która przyczyniła się i czynnie uczestniczy w misterium wcielenia⁸. W tym wydarzeniu nierozłącznie *Panna z Synem była*⁹.

Dziecię Jezus to Syn Boży z *Panny narodzony*¹⁰. Z racji narodzin Syna Bożego Maryja jest pośrednio przedmiotem zachwytu i radości w pieśniach bożonarodzeniowych: *Niesłychanać to nowina! / Porodziła Panna Syna. / W niebie Mu śpiewają: <Święty!> / A On drży między bydłety [...] drży na ziemi Bóg-Dziecina*¹¹; *Powiadają niesłychaną na świecie nowinę: / Panna [...] zrodziła Dziecinę, / Syna Boga Przedwiecznego*¹²; *Panna porodziła Syna. / Syna Jednorodzonego, / Boga Ojca Niebieskiego*¹³; *Wdzięczna to nowina była, / Panna Syna porodziła*¹⁴. Stąd pojawia się też zachęta: *Pójdźmy wszyscy [...] do Jezusa i Panienki! / Powitajmy małego i Maryję Matkę Jego*¹⁵.

³ Por. F. DZIASEK, *Jezus Chrystus. Zbawca misterium. Traktat soteriologiczny*, t. 2, Poznań 1963, 420-421.

⁴ *Bóg się z Panny narodził*, t. i m.: Mioduszewski 1849, w: *Śpiewnik Liturgiczny*, Lublin 1998, zwr. 1, nr 80, 140 (dalej: ŚL 1998).

⁵ *Wesołą nowinę*, t: Siedlecki 1878, m: Wygrzewalski, ŚL 1998, zwr. 3, nr 106, 164n.

⁶ *Boscy posłowie*, (solowa) t: 1870 r. Siedlecki 1, m: Piotr Studziński - Siedlecki 1, w: J. SIEDLECKI, *Śpiewnik kościelny*, wyd. XXXVII zmienione, praca zb., red. K. MROWIEC CM, Wydawnictwo Św. Krzyża, Opole 1982), zwr. 1, nr 4, 534 (dalej: Siedl. 1982).

⁷ Por. MC 19.

⁸ Por. Cz.S. BARTNIK, *Dogmatyka katolicka...*, t. 2, 291.

⁹ *Na Boże Narodzenie*, t: *In natali Domini XIV w.*, tł., XVII w., m: Mioduszewski, Siedl. 1982, zwr. 4, nr [41], 36.

¹⁰ *Niechaj będzie głośno wszędzie*, t: Klonowski, m: Siedlecki 1928, ŚL 1998, zwr. 2, nr 95, 153.

¹¹ *Cóż to proszę za nowina?*, (solowa) t: Past. II Mioduszewski, m: Siedlecki 1, Siedl. 1982, zwr. 2, nr 6, 537.

¹² *Przylecieli Aniołowie*, t: XVIII w., m: Flaszka, w: *Droga do nieba. Katolicki modlitewnik i śpiewnik*, Wydawnictwo Świętego Krzyża, Opole 2006, zwr. 2, nr 428 [201], 736 (dalej: DDN 2006).

¹³ *W dzień Bożego Narodzenia*, t: Siedlecki, m: Szumlański (Sol.), w: *Exsultate Deo, śpiewnik mszalny*, wyd. 9, opr. G.M. SKOP, Wydawnictwo Światło-Zycie, Kraków 2004, zwr. 2-3, nr 375, 279 (dalej: ExD 2004).

¹⁴ *Anieli w niebie śpiewają*, t: XVII w., m: Pastorałki Mioduszewski, Siedl. 1982, zwr. 5, nr 1, 532; ŚL 1998, zwr. 5, nr 75, 135.

¹⁵ *Pójdźmy wszyscy do stajenki*, t: Mioduszewski 1843, m: Siedlecki 1878, ŚL 1998, zwr. 1, nr 101, 159.

*Panna Maryja. / Zrodziła [...] Syna*¹⁶. Nie jest to jednak zwyczajne *Dzieciątko z Panny narodzone*¹⁷, gdyż jest to z *Panny Chrystus narodzony*¹⁸. *Panna porodziła niebieskie Dzieciątko, / [...] małe Pacholątko*¹⁹.

Przy omawianiu panieństwa Maryi należy zauważyć, że w kolędach to wyjątkowe Dziecię z Niej narodzone, pisane jest zawsze dużą literą, np. *Panna Syna rodzi*²⁰, co jednocześnie wyraża Bóstwo Jezusa Chrystusa oraz Boże macierzyństwo Panny Maryi, gdyż *Panna rodzi Syna [...] / Boga prawdziwego / Nieogarnionego*²¹. Zatem w tych stwierdzeniach jawi się nam nieustannie obecny dogmat Bożego macierzyństwa. Panna czysta rodząca Syna Bożego to przede wszystkim Matka Boża (*Theotokos*)²².

1.2. Panna czysta ze względu na Jezusa Chrystusa

Panieństwo Maryi ozdobione jest wyjątkowymi przymiotami i cnotami z powodu Bożego macierzyństwa: *O dziwne narodzenie, / nigdy nie wysłowione! / Poczęła Panna Syna w czystości, / porodziła w całości / Panieństwa swojego*²³.

W pieśniach bożonarodzeniowych prawda, że Jezus został *zrodzony przez Dziewicę czystą*²⁴, występuje jako coś oczywistego. Po prostu *Panna czysta porodziła Syna*²⁵.

Czystość Maryi jest Jej przywilejem ze względu na Chrystusa. *Zbawiciel, Jezus Chrystus, Odkupiciel*, narodził się z *Panny Maryi czystej*²⁶. *Maryja, Panienska czysta, / porodziła Jezu Chrysta*²⁷, a to *Bóg utajony, / z Panienski czystej narodzony*²⁸.

¹⁶ *Rozkwitnęła się lilija*, t: XVIII w., m: Mioduszewski 1841, ŚL 1998, zwr. 1, nr 104, 162.

¹⁷ *Witajże, Dzieciątko z Panny*, t i m: Mioduszewski, Siedl. 1982, zwr. 1, nr [65], 54.

¹⁸ *Bóg się rodzi, gwiazda wschodzi*, t: Mioduszewski 1841, m: J. Kaszycki 1911, ŚL 1998, zwr. 1, nr 78, 138.

¹⁹ *Hej, w dzień Narodzenia*, t: XVII w., m: Past. Mioduszewski, Siedl. 1982, zwr. 2, nr 9, 539.

²⁰ *Dzisiaj w Betlejem*, t i m: Siedlecki 1878, ŚL 1998, zwr. 3, nr 86, 145.

²¹ *A wczora z wieczora*, t: XVII w., m: Past. Mioduszewski, ExD 2004, zwr. 1-2, nr 381, 283.

²² Por. Z.J. KIJAS OFM Conv, *Ty co, ogarniasz Nieogarnionego. Maryja w zamiarach Boga i w życiu ludzi*, eSPe, Kraków 2004, 97.

²³ *Anioł pasterzom mówił*, t: XVI w., m: XVII w., ŚL 1998, zwr. 4, nr 76, 136.

²⁴ *Od bram dalekich wschodu słońca*, t: LG I, m: Benedyktyni, Tynec, ExD 2004, zwr. 8, nr 365, 274.

²⁵ *Dzisiaj w Betlejem*, t i m: Siedlecki 1878, ŚL 1998, zwr. 1, nr 86, 145.

²⁶ *Narodził się nam Zbawiciel*, t: XV-XVI w., m: *Quem pastores*, XIV w. Siedlecki 1959, ŚL 1998, zwr. 1, nr 94, 152.

²⁷ *Narodził się nam Zbawiciel*, t: XV i XVI w., m: *Quem pastores laudavere*, XIV w. Klonowski, Siedl. 1982, zwr. 2, nr [43], 37.

²⁸ *Pasterze bieżeli*, t: XVIII w., m: Mioduszewski, DDN 2006, zwr. 2, nr 421 [190], 732.

Syn Boży przed wieki narodzon[y] [...] dla naszej miłości / z świętej panińskiej zacności / począwszy, wynikł z czystych wnętrzości²⁹; z czystej Panny [...] Zbawiciel się narodził³⁰; On z czystych wnętrzości panińskich wyszedł³¹.

W kolędach przewija się także prawda, że Maryja zachowała swoją czystość również po narodzeniu Chrystusa. Pasterze dowiadują się od aniołów wesolej nowiny, że *czysta Panna rodzi Syna*³², stąd przybywają do *Betlejem sławnego, / witać narodzonego / z Panny czystej Mesyjasza*³³ i zastają w stajence, tak jak im oznajmiono, oto *Panna czysta dziecię piastuje*, a Dziecię to niezwykle, bo to *dobro nieskończone, Bóstwo z ciałem złączone, / Syn Jednorodzony z Boga przedwiecznego*³⁴.

Cnota czystości Maryi, szczególnie podkreślana w pieśniach na Boże Narodzenie, jest przedmiotem naśladowania dla katolików³⁵. Jednak w tekstach badanych pieśni wezwań do wzorowania się na czystej Dziewicy nie ma. Raczej czystość Maryi przeżywana jest w kategoriach okazywania Jej niezwykłego szacunku i szczególnego podziwu.

Maryja to *Matka przeczysta*³⁶. W celu podkreślenia Jej wyjątkowej czystości stosowany jest przedrostek „prze-” jako formant stopnia najwyższego tego przymiotnika. Stąd w kolędach śpiewa się: *zawitaj Zbawco narodzony z Przeczystej Panięki*³⁷ oraz *chwała bądź Bogu świętemu, / z przeczystej Panny [...] narodzonemu*³⁸; a wierni zachęcają się wzajemnie: *chwalmy [...] Dziecię Jezusa małego, / dziś z Panny Przeczystej [...] narodzonego*³⁹.

1.3. Panna zawsze Dziewica

Pieśni na Boże Narodzenie z upodobaniem tytułują Maryję Panną, jednoznacznie rozumiejąc to jako zawsze Dziewicę (*virgo ante partum*,

²⁹ *Figurowana różdżka zielona*, t i m: Mioduszewski, zwr. 2, nr 8, 538.

³⁰ *Anielski chór pasterzom*, tyrolska - t: Pastorałki II Mioduszewski, m: Siedlecki, Siedl. 1982, zwr. 1, nr 2, 532.

³¹ *Wśród nocnej ciszy (pieśń mszalna - po Podniesieniu)*, t: i m: Mioduszewski 1849, w: Siedl. 1982, zwr. 2, nr [17], 16.

³² *Cieszmy się i pod niebiosy*, t: Mioduszewski, m: Siedlecki, ExD 2004, zwr. 1-3, nr 383, 284-285.

³³ *Powiedzcie pasterze mili*, t i m: XVIII w. - Past. Mioduszewski, Siedl. 1982, zwr. 1, nr 19, 547.

³⁴ *Pastuszkowie ze snu powstałi*, t i m: Klonowski, Siedl. 1982, zwr. 3, nr [52], 45.

³⁵ Zob. F. ARIAS, *Gwiazda Zaranna czyli o naśladowaniu dziesięciu cnót Najświętszej Maryi Panny*, tł. J. Drob, Nakładem Księży Marianów, Warszawa 1986, 202-203.

³⁶ *W żłóbku na sianie*, m: Kaszycki, DDN 2006, zwr. 1, nr 444 [220], 746.

³⁷ *Przystąpmy do szopy*, t: i m: T. Flasz 1903-9, ŚL 1998, zwr. 1, nr 103, 161.

³⁸ *Betlejem święte*, t i m: Mioduszewski, DDN 2006, zwr. 1,4, nr 385 [149], 704.

³⁹ *Witajże, Dzieciatko z Panny*, t i m: Mioduszewski, Siedl. 1982, zwr. 3, nr [65], 55.

in partu et post partum)⁴⁰, co zresztą jest stałym nauczaniem Kościoła⁴¹. Syna Bożego zrodziła *Panna nienaruszona*⁴².

W kolędach wieczyste dziewictwo Najświętszej Maryi jest w ogóle niekwestionowane: zrodziła *i Panną, jak była, Panną została*⁴³. Fakt zrodzenia Dziecięcia Jezus nie zmienił Jej stanu dziewictwa: *Panna Syna powiła / Chrystusa porodziła / Panną będąc, jak była*⁴⁴. *Dziewica Maryja porodziła Go w radości, / w panieństwa swego całości. / Wydała kwiat z siebie, / którego początek jest w niebie*⁴⁵.

Również w kolędzie *Anieli śpiewają*, w słowach *narodził się [...] nam Zbawiciel / [...] z Panny*⁴⁶ ukazana jest Maryja jako Dziewica zarówno brzemienna: jak i rodząca⁴⁷. Pośrednio ukryty jest tu dogmat wiary z powszechnego nauczania Kościoła, że Maryja bez uszczerbku dla swego moralnego i fizycznego dziewictwa poczęła i porodziła Jezusa Chrystusa, Syna Bożego⁴⁸.

Katolickie rozumienie dozgonnego dziewictwa Panny Maryi wyraża porównanie Jej do niebieskiej bramy, *przez którą Bóg wchodzi, / gdy się [...] na ten świat [...] rodzi*⁴⁹. W cytowanej kolędzie zostało przywołane świadectwo z Tradycji, wskazujące na stosowność wiecznego dziewictwa Maryi: *Ta brama ma być zamknięta. [...] Pan Bóg Izraela, wszedł przez nią. Dlatego winna ona być zamknięta*⁵⁰.

Dziewictwo Maryi dotyczy nie tylko Jej ciała, ale oznacza też stan moralno-duchowy: *Dziewicze serce już się stało / świętynią Boga Najwyższego / i Ta, co męża nie poznała, / poczęła słowem przyzwolenia. / Narodził się zapowiedziany / przez Archaniola zwiastowanie*⁵¹.

⁴⁰ Por. E. ADAMIAK, *Mariologia*, Biblioteka Pomocy Naukowych WT UAM nr 26, Poznań 2003, 61.

⁴¹ Zob. J. SALIJ OP, *Matka Boża, Aniolowie, Święci*, Wydawnictwo „W drodze”, Poznań 2004, 15-22.

⁴² *Wśród nocnej ciszy (pieśń mszalna - po Podniesieniu)*, t: i m: Mioduszeński 1849, Siedl. 1982, zwr. 2, nr [17], 16.

⁴³ *Wesołą nowinę*, t: Siedlecki 1878, m: Wygrzewalski, ŚL 1998, zwr. 4, nr 106, 164.

⁴⁴ *Na Boże Narodzenie*, t: *In natali Domini* XIV w., tl., XVII w., m: Mioduszeński, Siedl. 1982, ref., nr [41], 36.

⁴⁵ *Rozkwitnęła się lilija*, t: XVIII w., m: ks. J. Polit, DDN 2006, zwr. 2, nr 431 [206], 738.

⁴⁶ *Anieli w niebie śpiewają*, t: XVII, m: Mioduszeński 1843, w: ŚL 1998, zwrotka 2, nr 75, 135.

⁴⁷ Zob. A. JANKOWSKI OSB, *Bliżej Bogarodzicy. Studia z mariologii biblijnej*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2004, 38-42.

⁴⁸ Zob. J. BUXAKOWSKI, *Maryja, Matka Boga i Matka Kościoła. Wykłady i pisma mariologiczne. Teologia prawd wiary*, t. VI, Bernardinum, Pelplin 2004, 78-88.

⁴⁹ *Rozkwitnęła się lilija*, t: XVIII w., m: Mioduszeński 1841, ŚL 1998, zwr. 4, nr 104, 162.

⁵⁰ Ez 44, 2; por. J. BUXAKOWSKI, *Maryja, Matka Boga i Matka Kościoła...*, 82.

⁵¹ *Od bram dalekich wschodu słońca*, t: LG I, m: Benedyktyni, Tyniec, ExD 2004, zwr. 4-5, nr 365, 274; por. Łk 1, 4; 2, 7.

Wyrazem czci okazywanej Pannie Maryi jest podkreślanie Jej piękna. W pieśniach na Boże Narodzenie znajdujemy dwa tego przykłady: *Śliczna Panienska Jezusa zrodziła*⁵², oraz *Śliczna Panna Syna kołysała*⁵³.

1.4. Niepokalana Dziewica

Wiara w dogmat o niepokalanym poczęciu NMP obowiązuje w Kościele katolickim dopiero od 1854 r.⁵⁴ Jednak w pieśniach na Boże Narodzenie znajdują się także wcześniejsze stwierdzenia nawiązujące do przywileju niepokalanego poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Boża Rodzicielka to jednocześnie Niepokalana Dziewica: *niezmazana[ś] grzechu płamą*⁵⁵. *Maryja Dziewica, wybranka ze sług, / powiła Dziecię, na świat przyszedł Bóg*⁵⁶.

Zachowana od wszelkiego skalania pierwородną winą, *nieskażona Maryja. / Porodziła [...] Syna*⁵⁷; *Król się [...] narodził z Maryi bez winy*⁵⁸. *Syn Jednorodzony z Boga przedwiecznego, został w żywocie poczęty z Ducha Najświętszego, / z Panny Niepokalanej*⁵⁹; *równe ciało wziął z Rodzicy, / Niepokalanej Dziewicy*⁶⁰.

Występuje więc w kolędach wyznawanie wiary, że Maryja została zachowana od grzechu pierwородnego od chwili swego poczęcia⁶¹, by Chrystus przyjął *śmiertelną postać człowieka / rodząc się z łona czystego / Niepokalanej Dziewicy*⁶². Odwołanie się do łona Dziewicy na określenie Jej czystości znajduje swe uzasadnienie w Biblii⁶³.

Symbolem niezwykłej świętości i czystości duchowej Maryi jest porównywanie Jej do bieli kwiatu lilii⁶⁴: *Rozkwitnęła się lilija, / nieskażo-*

⁵² *Śliczna Panienska*, m: Siedlecki, DDN 2006, zwr. 1, nr 433 [208], 738-739.

⁵³ *Gdy śliczna Panna*, t: Siedlecki, m: Mioduszewski 1843, ExD 2004, zwr. 1, 4, nr 384, 285.

⁵⁴ Zob. PIUS IX, Bulla *Ineffabilis Deus*, w: *Breviarium Fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, opr. J.M. SZYMUSIAK SJ, S. GŁOWA SJ, Poznań 1964, 89.

⁵⁵ *Rozkwitnęła się lilija*, t: XVIII w., m: Mioduszewski 1841, ŚL 1998, zwr. 4, nr 104, 162.

⁵⁶ *Noc ciemna i zimna*, m: ks. J. Kowolik, DDN 2006, zwr. 1, nr 418 [188], 727-728.

⁵⁷ *Bóg się z Panny narodził*, t i m: Mioduszewski 1849, ŚL 1998, zwr. 2-3, nr 80, 140.

⁵⁸ *Dzień to jest dziś wesela*, t: tł. XVII w. - Klonowski, m: *Dies est laetitiae*, XV w., Siedl. 1982, zwr. 1, nr [31], 28.

⁵⁹ *Pastuszkowie ze snu powstałi*, t i m: Klonowski, Siedl. 1982, zwr. 3, nr [52], 45.

⁶⁰ *O Jezu nasz Zbawicielu*, t: *Hymn Jesu Redemptorem omnium*, tł. XVI w., m: z Podkarpacia, ŚL 1998, zwr. 3, nr 98, 156.

⁶¹ Por. PIUS IX, Bulla dogmatyczna *Ineffabilis Deus* (8 grudnia 1854), w: DS 2803.

⁶² *Chryste, zbawienie ludzkości*, t: LG I, m: Ks. Z. Bernat (nr 350 Benedyktyni, Tyniec, nr 351 E. Maier), ExD 2004, zwr. 3, nr 349, 263.

⁶³ Por. Iz 7, 14; Mt 1, 18-25; Łk 1, 34-35.

⁶⁴ Zob. D. FORSTNER OSB, *Świat symboliki chrześcijańskiej. Leksykon*, przekł. W. Zakrzewska, P. Pachciarek, R. Turzyński, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 2001, 187-189.

na Maryja. / Porodziła [...] Syna⁶⁵; Rozkwitnęła się lilija, / a ta jest Panna Maryja. / Zrodziła [...] Syna⁶⁶.

2. Święta Bogarodzica

2.1. Święta Panna i Rodzicielka

Przymiot świętości Maryi Panny odsyła do obrazu *Hodegetria*. W nabożeństwie Kościoła świętość Maryi wzywa do naśladowania⁶⁷. Ten wyjątkowy przykład wśród kolęd znajdujemy w słowach: *w nietknięte łono Świętej Panny / zstąpiła z nieba pełnia łaski / a Ona odtąd dźwiga w sobie / nieznaną jeszcze tajemnicę*⁶⁸. Jednak jest to tekst łacińskiego hymnu liturgicznego, przetłumaczony i opracowany w formie pieśni⁶⁹.

Podkreślana świętość Maryi, w kolędach ma ścisły związek z urodzeniem Syna Bożego. Nazywanie Maryi świętą jest nie tyle wyrazem nabożeństwa naśladowania, co czci. Niemożliwe jest bowiem naśladowanie Maryi w Jej Bożym macierzyństwie, a w kolędach w zasadzie nie ma wezwań do naśladowania Jej życia z wiary. Niezwykła świętość Maryi, a więc i Jej godność przekracza porządek stworzenia, jest „przestępna”, czyli transcendentna, właśnie z racji Bożego macierzyństwa⁷⁰: *Boży Syn, Bóg Człowiek z Panny świętej*⁷¹. W kolędach wyrazem wiary w wyjątkową godność Maryi jest wzmacnianie stopnia Jej świętości przez zwroty typu: *o Święta Bogarodzico, / o przenaświętsza Dziewico*⁷², czy też tytuł Niepokalana.

⁶⁵ *Bóg się z Panny narodził*, t i m: Mioduszewski 1849, ŚL 1998, zwr. 2-3, nr 80, 140.

⁶⁶ *Rozkwitnęła się lilija*, t: XVIII w., m: Mioduszewski 1841, ŚL 1998, zwr. 1, nr 104, 162.

⁶⁷ Zob. J. WOJTKOWSKI, *Maryjny mszał papieża Jana Pawła II w świetle historii dogmatów*, „Studia Warmińskie” XXXI(1994) 28.

⁶⁸ *Od bram dalekich wschodu słońca*, t: LG I, m: Benedyktyni, Tyniec (albo: nr 366 E. Maier), ExD 2004, zwr. 3, nr 365, 274.

⁶⁹ Por. Hymn na Jutrznie: *A solis ortus cārdine*, w: *Liturgia Horarum iuxta ritum romanum I, Tempus Adventus, Tempus Nativitatis*. Officium divinum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP.VI promulgatum. Editio typica. Libreria Editrice Vaticana 1977, 315; 329 oraz *Liturgia Godzin. Codzienna modlitwa Ludu Bożego*, t. I, *Okres Adwentu, Okres Narodzenia Pańskiego*, Pallottinum 1982, 348; 362.

⁷⁰ Por. J. BUXAKOWSKI, *Maryja, Matka Boga i Matka Kościoła...*, 35.

⁷¹ *O gwiazdo betlejemską*, t: Z. Odelgiewicz w oprac. A. Orszulika, m: Siedlecki 1928, ŚL 1998, zwr. 1, nr 97, 155-156.

⁷² *Rozkwitnęła się lilija*, t: XVIII w., m: ks. J. Polit, DDN 2006, zwr. 3, nr 431 [206], 738.

Podkreślanie świętości Maryi w kolędach znajduje swe głębokie uzasadnienie i inspirację w nauczaniu Soboru Trydenckiego o przywileju wyjątkowej świętości Maryi⁷³.

2.2. Matka Syna Bożego

Konsekwencją wiary w Jezusa Chrystusa jako Syna Bożego jest przyjęcie dogmatu o Bożym macierzyństwie Najświętszej Maryi Panny⁷⁴. Jako obraz *Theotokos* występujący w pieśniach bożonarodzeniowych można zinterpretować wszystkie zdania, które mówią jednocześnie o Maryi i Jej Synu, typu: *Dziwna nowina, zrodziła Syna – Maryja!*⁷⁵; *Znaleźli to Dziecię i Matkę Jego. / Tam idźcie, znajdziecie Syna Bożego!*⁷⁶; czy też prośba: *odpuść nam winy, Synu jedyny – Maryi!*⁷⁷.

Matka Najświętsza [...] to Matka Jezusa, to Matka Syna Stwórcy, Boga⁷⁸; to *Bogarodzica*⁷⁹. Jej Syn odbiera Boską chwałę: Trzej Mędrcy, gdy *znaleźli: / Dziecię Jezusa milego / i Maryję, Matkę Jego. / Tam na kolana padając, / swych dostatków dobywając, / Stwórcy dary dali oto: / mirę, kadzidło i złoto*⁸⁰, a wierni świętujący tajemnicę Bożego Narodzenia wołają: *Jezu zrodzony z Maryi / niech Tobie z Ojcem i Duchem / chwałę i cześć bezgraniczną / oddaje wszelkie stworzenie*⁸¹.

W przytłaczającej większości kolęd wyłaniający się obraz Maryi, wydaje się, że należy zinterpretować mimo wszystko, jako *Theotokos* (a więc jako *Bogarodzicę*). Znajduje on swe źródło w najstarszym tytule Najświętszej Maryi Panny⁸².

⁷³ Por. SOBÓR TRYDENCKI, *Dekret o nauczaniu i głoszeniu*, p. 6; *Kanony o usprawiedliwieniu*, kan. 23, w: *Dokumenty soborów powszechnych, tekst łaciński, polski*, t. IV/1, *Lateran V, Trydent, Watykan I*, oprac. A. Baron, H. Pietras SJ, Wydawnictwo WAM, Kraków 2007, 240-241; 316-317.

⁷⁴ W 431 r. Sobór w Efezie uznał tytuł „Matka Boża” (*Dei genetrix, Theotokos*) i podniósł do rangi wyznania wiary; zob. DS 251; za: L. SCHEFFCZYK, *Maryja Matka i Towarzyszka Chrystusa. Podręcznik mariologii*, tł. J. Tumielewicz, Wydawnictwo „M”, Kraków 2004, 103.

⁷⁵ *Zjawilo się nam dziś coś nowego*, t i m: Mioduszewski 1843, ŚL 1998, zwr. 2, nr 110, 169.

⁷⁶ *Wesołą nowinę*, t: Siedlecki 1878, m: Wygrzewalski, ŚL 1998, zwr. 7, nr 106, 164.

⁷⁷ *Zjawilo się nam dziś coś nowego*, t i m: Mioduszewski 1843, ŚL 1998, zwr. 4, nr 110, 169.

⁷⁸ Por. *Śliczna Panienska*, m: Siedlecki, DDN 2006, zwr. 1-2 nr 433 [208], 738-739.

⁷⁹ *Rozkwitnęła się lilija*, t: XVIII w., m: Mioduszewski 1841, ŚL 1998, zwr. 3, nr 104, 162.

⁸⁰ *Kiedy król Herod królował*, Rotuła na Trzech Króli - t: wariant tekstu z XVI w., m: Mioduszewski, Siedl. 1982, zwr. 7-8, nr 11, 540.

⁸¹ *Chryste, zbawienie ludzkości*, t: LG I, m: Ks. Z. Bernat (nr 350 Benedyktyni, Tyniec, nr 351 E. Maier), ExD 2004, zwr. 7, nr 349, 263.

⁸² Por. J. DROZD SDS, *Maryja w roku kościelnym*, Michalineum, Kraków-Struga Warszawska 1983, 50.

2.3. Uboga Matka ogołconego Syna

Do ulubionych tematów kolęd należy obraz ubogiej Matki pochyłonej nad Synem złożonym w żłóbku na sianie. Często znajdujemy stwierdzenia typu: *Maryja Jezusa zrodziła, / [...] w żłobie położyła*⁸³; czy też *Panna [...] w żłobie położyła małe Pacholátko*⁸⁴; *w żłóbku na sianie leży kochanie, Dziecina, / patrzy [...], Matka [...] na Syna*⁸⁵.

Podstawowym źródłem tego obrazu jest fragment z Ewangelii według św. Łukasza opisujący narodziny Jezusa w Betlejem: *Kiedy tam przebywali, nadszedł dla Maryi czas rozwiązania. Porodziła swego pierwszoroźnego Syna, owinęła Go w pieluszki i położyła w żłobie, gdyż nie było dla nich miejsca w gospodzie* (2, 6-7).

Tradycja ludowa budowania szopki betlejemskiej, zapoczątkowana przez św. Franciszka z Asyżu, odwołuje się do wyobraźni malującej pasterską scenę, w której nieodłącznymi elementami jest stajenka ze zwierzętami (owce, wół i osioł)⁸⁶.

Stąd od czasów średniowiecza misterium wcielenia umiejscowione jest w stajence lub szopie: *Maryja w stajeneczce [...] Syna rodzi*⁸⁷. W kolędach znajdują się wezwania i zachęty do odwiedzenia ubogiego Jezusa i Jego Matki: *Pójdźmy wszyscy do stajenki, [...] / Powitajmy maleńkiego i Maryję Matkę Jego*⁸⁸, czy *Przystąpmy do szopy uściskajmy stopy Jezusa maleńkiego, który jest narodzony z Przczystej Paniienki*⁸⁹.

Na pierwszy plan kolęd wysuwają się wielokrotnie szczegółowe opisy biedy panującej w stajence: *Jakie łóżeczko / miał Paniąteczko? / Marmur twardy, żłób kamienny, / na tym depozyt zbawienny / spoczywał łożu. / Co za obicie / miało to Dziecię? / Wiszą spod strzech pajęczyna / Boga oraz Matki Syna / obiciem była. W jakiej odzieży / Pan z nieba leży? / Za purpurę, perły drogie / ustroiła go w ubogie / pieluszki nędza*⁹⁰.

Podobnie, niedostatek Maryi ukazany jest sugestywnie w następujących pieśniach na Boże Narodzenie: *W stajeneczce na biednej pościeli*

⁸³ *Śliczna Paniienka*, m: Siedlecki, DDN 2006, zwr. 1, nr 433 [208], 738-739.

⁸⁴ *Hej, w dzień Narodzenia*, t: XVII w., m: Past. Mioduszewski, Siedl. 1982, zwr. 2, nr 9, 539.

⁸⁵ *W żłóbku na sianie*, m: Kaszycki, DDN 2006, zwr. 1, nr 444 [220], 746.

⁸⁶ Zob. TOMASZ Z CELANO, *Życiorys*, w: *Wczesne źródła franciszkańskie*, t. 1, red. O. S. KAFEL OFM Cap, ATK, Warszawa 1981, 85.

⁸⁷ *Dzisiaj w Betlejem*, t i m: Siedlecki 1878, ŚL 1998, zwr. 3, nr 86, 145.

⁸⁸ *Pójdźmy wszyscy do stajenki*, t: Mioduszewski 1843, m: Siedlecki 1878, ŚL 1998, zwr. 1, nr 101, 159.

⁸⁹ *Przystąpmy do szopy*, t: i m: T. Flasz 1903-9, ŚL 1998, zwr. 1, nr 103, 161.

⁹⁰ *Pasterze mili*, t: XVIII w., m: Studziński (Siedlecki 1878), ŚL 1998, zwr. 3-5, nr 100, 158.

/ *Panna powiła* [...] *Boskiego Syna*⁹¹; czy też *Jezus malusieńki, leży na-gusieńki, / płacze z zimna, nie dała Mu / Matula sukienki. (2.) Bo ubo-ga była, rąbek z głowy zdjęła, / w który Dziecię owinąwszy, / siankiem Je okryła. (3.) Nie ma kolebeczki, ani poduszeczki, / we żłobie Mu poło-żyła / siana pod główeczki*⁹².

Uboğa Maryja ze swym Dziecięciem umieszczona jest w podobnej scenerii różniącej się tylko ludowymi detalami, ale niemal zawsze Ma-ryja *złożyła Go na sianeczku, / w lichej stajence w żłobeczku*⁹³. Przykła-dem tego są słowa: *Maryja, [...] porodziła Jezu Chrysta; / Tegoż w pie-luszki powiła / a do żłobu włożyła*⁹⁴ oraz *porodziwszy Go spowiła / i w żłobeczku położyła*⁹⁵.

W interpretacji ludowej żłób z sianem oznacza zwykłą biedę, pod-kreśla brak kołyski i pościeli. Uboğa *Panna w żłobie na sianeczku zrod-ziła Dziecinę*⁹⁶.

Podobnego znaczenia nabierają słowa: *Porodziwszy Go spowiła / i w żłobeczku położyła. / Wół i osioł się kłaniają / i Dzieciątko ogrzewa-ją*⁹⁷. Wspomniane zwierzęta wskazują na ubóstwo Matki Syna Bożego. Wprawdzie, w znaczeniu teologicznym, wół i osioł przywołują proroc-two (Iz 1, 3), ale w pieśniach bożonarodzeniowych zwierzęta te ukie-runkowują także na zjawiskową, zewnętrzną stronę, podkreślając nie-zwykle uciążliwy niedostatek materialny. Wół i osioł przede wszystkim ogrzewają zziębnięte Dzieciątko. Wszystkie powyższe elementy, wymie-niane razem, silnie eksponują realne ubóstwo i оголоcenie Syna Bożego, a pośrednio też i Jego Matki. Stąd w kolędach słyszymy: *O Panie! Tyś z Ojca, Tyś światło z Boga. / Ubogiś i Matka Twoja uboga*⁹⁸.

W niektórych kolędach Maryja cierpi wpatrzona w swojego ubo-giego Syna: *Matka Najświętsza zalewa się łzami, / gdy Dziecię zziębłe tuli pieluszkami. / O nędzo, nędzo, jakżeś mi jest droga, / kiedy osłaniasz Syna Stwórcy, Boga*⁹⁹.

⁹¹ *Boscy posłowie*, (solowa) t: 1870 r. Siedlecki 1, m: Piotr Studziński - Siedlecki 1, Siedl. 1982, zwr. 1, nr 4, 534.

⁹² *Jezus malusieńki*, t: XVIII w. m: Past. Mioduszewski, ExD 2004, zwr. 1-3, nr 385, 286.

⁹³ *Rozkwitnęła się lilija*, t: XVIII w., m: Mioduszewski 1841, ŚL 1998, zwr. 2, nr 104, 162.

⁹⁴ *Narodził się nam Zbawiciel*, t: XV i XVI w., m: *Quem pastores laudavere*, XIV w. Klonowski, Siedl. 1982, zwr. 2, nr [43], 37.

⁹⁵ *W dzień Bożego Narodzenia*, t: Siedlecki, m: Szumlański (Sol.), ExD 2004, zwr. 2-3, nr 375, 279.

⁹⁶ *Przylecieli Aniołowie*, t: XVIII w., m: Flaszka, DDN 2006, zwr. 2, nr 428 [201], 736.

⁹⁷ *W dzień Bożego Narodzenia*, t: Siedlecki, m: Szumlański (Sol.), ExD 2004, zwr. 2-3, nr 375, 279.

⁹⁸ *Pan z nieba i łona*, t: Mioduszewski 1838, m: Siedlecki 1928, ŚL 1998, zwr. 4, nr 99, 158.

⁹⁹ *Śliczna Panienska*, m: Siedlecki, DDN 2006, zwr. 2, nr 433 [208], 739.

Ubogą Maryją otacza macierzyńską miłością Syna Bożego znoszącego trudy: *Dziecina się kwili, Matusieńka lili, / w nóżki zimno, żłobek twardy, / stajenka się chyli*¹⁰⁰; *Lulajże, Jezuniu, lulajże, lulaj! / A Ty Go, Matulu, w płaczu utulaj*¹⁰¹. Ten płacz, to płacz ubogich cierpiących niewygody.

W pieśniach bożonarodzeniowych znalazł się również zaskakujący obraz *piety*, a więc Matki Bożej oplakującej przyszłą mękę swojego Syna: *Przestań płakać proszę, bo żalu nie zniosę, / dosyć go mam z męki Twojej, którą w sercu noszę*¹⁰².

Matka Syna Bożego dobrowolnie podejmuje ubóstwo: *Matusia truchleje, serdeczne lzy leje: / <O mój Synu! wola Twoja, / nie moja się dzieje>*¹⁰³. Poza tym pięknym wyjątkiem, raczej trudno dostrzec w większości kolęd teologiczne znaczenie dobrowolnego ogołocenia Jezusa Chrystusa i ubóstwa Jego Matki¹⁰⁴.

Dominuje obraz ukazujący zwyczajność i prostotę ludzkiej biedy, a w centrum tego ubóstwa znajduje się pokorna, zatroskana Matka dzieląca los ze swym Jednorodzonym Synem Bożym. Trwale tło betlejemskiej stajenki ukazuje Maryję jako pierwszą wśród ubogich i pokornych Pana, a na to właśnie zwrócił uwagę Sobór¹⁰⁵.

2.4. Czula Matka pochylona nad swym Dziecięciem

W wielu kolędach znajduje się również subtelny opis tkliwej miłości Maryi do swego Dziecięcia. *U żłóbka Matka Święta czuwa sama uśmiechnięta nad Dzieciątka snem*¹⁰⁶. *Panna czysta Dziecię piastuje, / karmi Je i czule całuje*¹⁰⁷. Symbolem też matczynej miłości są wspomniane *Panny ręce, Matki Bożej*¹⁰⁸, którymi *Panna Dzieciątko, / miłe Niemowlątko, / uwija w pieluszki*¹⁰⁹.

¹⁰⁰ *Jezus malusienki*, t: XVIII w. m: Past. Mioduszewski, Siedl. 1982, zwr. 6, nr 10, 539.

¹⁰¹ *Lulajże, Jezuniu*, t: XVIII w. m: Past. Mioduszewski, ExD 2004, zwr. 1, nr 386, 286.

¹⁰² *Jezus malusienki*, t: XVIII w. m: Past. Mioduszewski, Siedl. 1982, zwr. 6, nr 10, 539.

¹⁰³ *Jezus malusienki*, t: XVIII w. m: Past. Mioduszewski, ExD 2004, zwr. 6, nr 385, 286.

¹⁰⁴ Zob. S. ROPIAK, *Ubodzy w nauczaniu Jana Pawła II*, Studio Poligrafii Komputerowej „SQL” s.c., Olsztyn 2005, 32-36.

¹⁰⁵ Por. LG 55.

¹⁰⁶ *Cicha noc, święta noc*, t: J. Mohr 1818, tl., m: F.X. Gruber 1818, ŚL 1998, zwr. 1, nr 81, 141.

¹⁰⁷ *Pastuszkowie ze snu powstałi*, t i m: Klonowski, Siedl. 1982, zwr. 3, nr [52], 45.

¹⁰⁸ *Bóg się rodzi, gwiazda wschodzi*, t: Mioduszewski 1841, m: J. Kaszycki 1911, ŚL 1998, zwr. 2, nr 78, 138.

¹⁰⁹ *A wczora z wieczora*, t: XVII w., m: Mioduszewski 1843, ŚL 1998, zwr. 4, nr 77, 137.

W tym niezwykle uczuciowym obrazie *Maryja Panna / Dzieciątko piastuje*¹¹⁰, ale nie jest osamotniona: *Maleńka Miłość w żłobie śpi, Maleńka Miłość przy Matce Świętej; / dziś cała ziemia i niebo lśni dla tej Miłości Maleńkiej*¹¹¹.

Podając się urokowi tego obrazu wierni chętnie śpiewają: *Gdy słiczna Panna Syna kołysała, / z wielkim weselem tak Jemu śpiewała: / „Lili lili laj, moje Dzieciąteczko, lili lili laj, słiczne Paniąteczko”*. / [...] *Lili, lili laj, o Boże Wcielony! / Lili, lili laj, nigdy niezmierny!*¹¹²

W pieśniach na Boże Narodzenie występuje też motyw Maryi jako Matki adorującej czy też kontemplującej Boskie Dziecię. Należy on do ujęć urzekających swym pięknem i głębią wszystkich wrażliwych ludzi od starożytności aż po czasy nam współczesne. Jest to bowiem wzruszające misterium dostępne tylko Matce Boga¹¹³. *Leży kochanie, Dziecina, / patrzy złocista, Matka przeczysta na Syna*¹¹⁴.

Zdumienie nad rzeczywistością Wcielonego Syna Bożego przeniknięte jest Jej matczyną miłością. Panna, która *powiła Boskie Dzieciątko, / pokłonem uczciła to Niemowlątko*¹¹⁵. Matka Tego, którego zrodziła, *Bogiem uznała*¹¹⁶; *pokłon Mu oddała, / jak Boga swojego witała*¹¹⁷. Nie czyni tego jednak sama. Dziewica Matka złożyła Jezusa *na sianeczku, między bydłęty w żłóbeczku. / Aniołowie Go witają, chwałę z wysoka śpiewają. / Pastuszkowie [...] Bogiem Go swoim wyznają*¹¹⁸.

Maryja jawi się nam jako pierwsza z całego stworzenia w wychwalaniu i kontemplacji Boga-Człowieka. Tak więc *Odkupiciela, co leży w stajence, / o którym chóry proroków śpiewały, / Maryja rodzi i biorąc na ręce / czci holdem chwala*¹¹⁹.

Adorująca Matka Boża jest przykładem do naśladowania: *Chwalcie Dziecinę, stworzenia wszelkie, / drogi śniegowe, ptaki niebieskie, /*

¹¹⁰ *Dzisiaj w Betlejem*, t i m: Siedlecki 1878, ŚL 1998, zwr. 2, nr 86, 145.

¹¹¹ *Maleńka przyszła Miłość*, t: Adam Zachner, m: Kostas Dzokas, AO 1997, zwr. 1, 227-228.

¹¹² *Gdy słiczna Panna*, t: Siedlecki, m: Mioduszewski 1843, ExD 2004, zwr. 1, 4, nr 384, 285.

¹¹³ Zob. R. LAURENTIN, *Maryja Matka Odkupiciela*, przeł. T. Żelaźnik, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1988, 50-51.

¹¹⁴ *W żłóbku na sianie*, m: Kaszycki, DDN 2006, zwr. 1, nr 444 [220], 746.

¹¹⁵ *Wesołą nowinę*, t: Siedlecki 1878, m: Wygrzewalski, ŚL 1998, zwr. 3, nr 106, 164.

¹¹⁶ TAMŻE, zwr. 4.

¹¹⁷ *Rozkwitnęła się lilija*, t: XVIII w., m: Mioduszewski 1841, ŚL 1998, zwr. 2, nr 104, 162.

¹¹⁸ *Cieszymy się i pod niebiosy*, t: Mioduszewski, m: Siedlecki, ExD 2004, zwr. 1-3, nr 383, 284-285.

¹¹⁹ *Rodzino święta, ozdobo i chwalo*, m: O, *której berła* – nr 823, DDN 2006, zwr. 3, nr 449 [237], 749.

*chwalcie Dziecinę, pola uśpione, chwalcie kolędy tej wdzięcznym tonem.
/ Chwalcie Dziecinę, przeczystym sercem / jak najradośniejszej, jak najgoręcej,
/ chwalcie Dziecinę wielcy i mali, / chwalcie, jak Matka swe Dzieci-
cię chwali¹²⁰.*

Tak, więc Panna Maryja to także Matka obejmująca Jezusa z czułością (*Glykofilousa*), jednocześnie pogrążona w kontemplacji Syna Bożego¹²¹.

2.5. Dziewicza Matka Jezusa u boku Józefa

W pieśniach na Boże Narodzenie Najświętsza Maryja Panna ukazywana jest u boku św. Józefa, Jej dziewiczego małżonka i opiekuna Dzieciątka Jezus. *Panna czysta wraz z Józefem piastują Dzieciąteczko¹²²; Józef święty z Panienczką / melodyjną swą piosneczką / Dziecię cieszyli¹²³.*

W Ewangelii Łk 2, 15-16 czytamy: *Pójdźmy do Betlejem i zobaczmy, co się tam zdarzyło i o czym nam Pan oznajmił. Udali się też z pospiechem i znaleźli Maryję, Józefa i Niemowlę, leżące w żłobie.*

Ten motyw stał się inspiracją dla autorów kilku kolęd, np. *Pasterze bieżeli do Betlejem skwapliwie, / znaleźli Dziecię w żłobie, / Maryję z Józefem¹²⁴*, a w wielu występuje jako uzupełnienie pełnego obrazu scenarii Bożego Narodzenia: *Panna z Dzieciątkiem, / wołem i osłątkiem. / I z Józefem starym / nad Jezusem małym. / Chwali Boga swego / dziś narodzonego¹²⁵.*

Czasami w kolędach Maryja razem z Józefem opiekują się Jezusem, np. *Cicha noc, święta noc, wszystko śpi, atoli / czuwa Józef i Maryja, / niech więc Boska ich Dziecina, / w błogim pokoju śpi¹²⁶*, a niekiedy zadania ich są zróżnicowane: *Maryja Panna / Dzieciątko piastuje / i Józef święty / Ono pielęgnuje¹²⁷.*

¹²⁰ *Chwalcie Dziecinę*, t: Adam Zachner, m: Stefan Stuligrosz, w: *Abba – Ojciec. Pieśni i piosenki religijne*, zebrał i oprac. ks. H. Chamski, Olsztyn-Płock 1997, zwr. 1, 207-208 (dalej: AO 1997).

¹²¹ Zob. JAN PAWEŁ II, Encyklika *Redemptoris Mater*. O błogosławionej Maryi Dziewicy w życiu pielgrzymującego Kościoła, Watykan 1987, 33.

¹²² *Przybieżeli do Betlejem*, t: XVII w., m: Mioduszewski 1843, ŚL 1998, zwr. 4, nr 102, 160.

¹²³ *Pasterze mili*, t: XVIII w. Mioduszewski, m: Studziński, Siedlecki 1878, Siedl. 1982, zwr. 9, nr [51], 44.

¹²⁴ *Anioł pasterzom mówił*, t: XVI w., m: XVII w., ŚL 1998, zwr. 2, nr 76, 136.

¹²⁵ *A wczora z wieczora*, t: XVII w., m: Past. Mioduszewski, ExD 2004, zwr. 4-5, nr 381, 284.

¹²⁶ *Cicha noc, święta noc*, t: J. Mohr 1818, tł., m: F.X. Gruber 1818, DDN 2006, zwr. 1, nr 391 [156], 708-709.

¹²⁷ *Dzisiaj w Betlejem*, t i m: Siedlecki 1878, ŚL 1998, zwr. 2, nr 86, 145.

Wyróżniającym zadaniem Józefa jest ochrona Najświętszej Matki i Jej Dziecięcia: *O Józefie, coś szukał gospody, / [...] Tyś najmiłszym był stróżem stajenki, / gdzie niebiański zakwitnął nam kwiat. / Tyś był stróżem Najświętszej Pamienki / i Dzieciątka, co przyszło na świat*¹²⁸.

We współczesnej pieśni na Boże Narodzenie dochodzi motyw Matki Boskiej u boku Józefa uciekającej z Dzieciątkiem do Egiptu. Nawiązanie do wydarzeń opisanych w Ewangelii według św. Mateusza 2, 13-15 jest jakimś podjęciem problematyki dzisiejszych emigrantów opuszczających swe rodzinne strony¹²⁹. *W Betlejem w Judei, w miasteczku, przed Józefem Anioł Pański stanął: «Dziś z Maryją i Jej Dzieciątciem do Egiptu uciekajcie kraju».* / [...] *Nie płacz Matko z Dzieciątciem, / dzielnie zniesie Synek drogę, / kiedyś leżał na sianeczku, / dzisiaj w świat wyrusza z Tobą. / Przytul Dziecię i uciekajcie / Anioł Stróż Wam pomoże, / Jego pomoc i opieka / zawsze będzie z Wami w drodze*¹³⁰.

W tej współczesnej pieśni znajduje się niezwykle rzadki przypadek ukazania w kolędzie Maryi w konwencji obrazu *Pokrov*, czyli jako ochraniającej przed złem: *Uciekli więc w świat przed Herodem, / Matka Boża Dziecię ochraniała, / a osiołek był dla Nich powozem, / piach pod stopą był kobiercem białym*¹³¹.

3. Maryja w dziele zbawienia

Paragraf ten będzie zawierał następujące tematy: Panna rodząca Syna zapowiedzianego przez proroków; Matka łaskawego Pana i Zbawiciela; Maryja rodząca i ukazująca nam Syna; Pośredniczka wstawiająca się za nami do Syna; Matka małego Jezusa przyjmująca hołdy od ludzi.

3.1. Panna rodząca Syna zapowiedzianego przez proroków

W kolędach spotykamy wątek nawiązujący do prorocत्व starotestamentowych, zapowiadających narodziny Mesjasza. Poprzez narodzenie Syna, Maryja przyczyniła się do wypełnienia znaków i słów proroczych. Dzięki Niej *słowo ciałem się stało i mieszkało między nami*¹³².

¹²⁸ *O Józefie, coś szukał gospody*, t: ks. M. Banach, m: F. Ryling, DDN 2006, zwr. 1, nr 421 [190], 730.

¹²⁹ Zob. S. ROPIAK, *Ubodzy w nauczaniu Jana Pawła II...*, 88-93.

¹³⁰ *Ucieczka przed Herodem*, t: s. Anna Warecka, m: ks. Hieronim Chamski, AO 1997, zwr. 1, 246-248.

¹³¹ TAMŻE, zwr. 2, 248.

¹³² *Bóg się rodzi, moc truchleje*, t: F. Karpiński, m: Mioduszewski 1838, ŚL 1998, zwr. 1, nr 79, 139; por. J 1, 14.

W kontekście wypełniających się obietnic Bożych pojawia się postać Najświętszej Maryi Panny. *Patriarchów świętych upragnione / spełniły się oczekiwania, / kiedy Słowo z Panny narodzone / dopełniło wszystkich żądania. [...] / Już prorockich przepowiedzeń skutki / odmieniły świat cały mile*¹³³.

Teksty ze Starego Testamentu przygotowujące przyjście na świat Chrystusa, odczytywane w Kościele, ujawniają w świetle pełnego Objawienia postać Niewiasty, Matki Odkupiciela¹³⁴. Maryja Panna, wspomniana z racji narodzin Dziecięcia, to Dziewicza Matka Zbawiciela zapowiedziana przez proroków. Wcielenie dokonuje się zgodnie ze słowami Ezechiela (Ez 44, 2) sparafrazowanymi w kolędzie: *Maryja stała[s] się niebieską bramą, / przez którą Bóg wchodzi, / gdy się nam na ten świat dziś rodzi*¹³⁵. Słowo „dziś” akcentuje wypełnienie się proroctwa w Maryi, a dostosowany do Niej sens tekstu starotestamentowego reprezentuje mistyczny nurt tradycji w egzegezie uprawianej przez Ojców Kościoła (np. Augustyna, Hieronima, Ambrożego)¹³⁶.

Ewangelia według św. Mateusza, opisując okoliczności narodzin Jezusa Chrystusa, wyjaśnia *a stało się to wszystko, aby się wypełniło słowo Pańskie powiedziane przez Proroka: Oto Dziewica pocznie i porodzi Syna, któremu nadadzą imię Emmanuel, to znaczy: Bóg z nami* (1, 22-23)¹³⁷. Zgodnie z tym biblijnym przekazem kolędniczki śpiewają: *Narodził się nam Zbawiciel / wszego świata Odkupiciel. / Izajasz [!] prorokował, / że się z Panny narodzić miał*¹³⁸.

W kolędach można dostrzec wpływ symboliki gałązki drzewa migdałowego i nadanie jej maryjnego znaczenia¹³⁹. Różdżka Aarona jest figurą Matki Bożej. *Figurowana różdżka zielona, / która wynika z laski Arona; / Już się stała nam kwitnąca / i owoc dla nas rodząca*¹⁴⁰. To właśnie przy wspomnianiu Maryi w kolędach akcent położony jest na wypełnieniu się obietnicy Bożej: *Panna piastuje Mesjasza, narodzonego*

¹³³ *Niepojęte dary dla nas*, t: XVII-XVIII w., m: Mioduszewski 1838, ŚL 1998, zwr. 2-3, nr 96, 154-155.

¹³⁴ Por. G-M. GARONNE, *Maryja wczoraj i dziś*, tł. Z. Proczek MIC, Wydawnictwo Księży Marianów, Warszawa 1988, 80.

¹³⁵ *Rozkwitnęła się lilija*, t: XVIII w., m: Mioduszewski 1841, ŚL 1998, zwr. 4, nr 104, 162.

¹³⁶ J. BUXAKOWSKI, *Maryja, Matka Boga i Matka Kościoła...*, 82.

¹³⁷ Zob. Iz 7, 13n.

¹³⁸ *Anieli w niebie śpiewają*, t: XVII, m: Mioduszewski 1843, ŚL 1998, zwrotka 2, nr 75, 135.

¹³⁹ Por. Jr 1, 11-12; *I skierował Pan następujące słowa do mnie: Co widzisz, Jeremiaszu? Odrzekłem: Widzę gałązkę drzewa „czuwającego”. Pan zaś rzekł do mnie: Dobrze widzisz, bo czuwam nad moim słowem, by je wypełnić.*

¹⁴⁰ *Figurowana różdżka zielona*, t i m: Mioduszewski, zwr. 1, nr 8, 537-538.

dzisiaj¹⁴¹. Już się ono spełniło, / co pod figurą było: / Arona różdżka ona zielona / stała się nam kwitnąca / i owoc rodząca¹⁴². Ponadto symbolika różdżki Aaronowej¹⁴³ odwołuje się w kolędzie do interpretacji nowotestamentowej i pośrednio wskazuje na Maryję jako szczególnie wybraną Matkę zapowiedzianego Chrystusa – Arcykapłana¹⁴⁴.

Piękno dziewictwa Matki zapowiedzianego Zbawiciela wyraża porównanie Jej do gałązki: *Tys różdżka z Jessego, / dałaś kwiat zapachu wdzięcznego*¹⁴⁵. Występuje tu aluzja do proroctwa Izajasza, rozpoczynającego się od słów: *I wyrosnie różdżka z pnia Jessego, wypuści się odrośl z jego korzeni. I spocznie na niej Duch Pański*¹⁴⁶.

Kolejnym obrazem biblijnym jest proroctwo Micheasza¹⁴⁷, do którego nawiązuje kolęda ze swą katolicką interpretacją: *Betlejem święte, miasteczko wstawione, / tys przez proroków z dawna ogłoszone. / Według proroctwa Micheaszowego, / z ciebie miał wyniść wódz ludu Bożego [...] / Teraz do Pana przybliżmy się społem, / cześć Mu oddajmy i uderzmy czołem, / śpiewając: „Chwała bądź Bogu świętemu, / z przeczystej Panny nam narodzonemu”*¹⁴⁸. Jak echo tego proroctwa brzmią słowa kolędy: *Przyszła nam nowina, / Panna rodzi Syna [...] / Boga prawdziwego / Nieogarnionego / za wyrokiem Boskim / w Betlejem żydowskim*¹⁴⁹.

Zachęta do adoracji i uwielbienia Syna Panny, (i to *Syna* pisane dużą literą), wyraża prawdę, że Maryja jest Matką obiecanego i oczekiwanego Syna Bożego. Ten motyw przewija się w wielu kolędach. Przykładem tego może być niemal klasyczne ujęcie sceny ze stajenki betlejemskiej wymieniającej jednym tchem obecność przy Dzieciątku Jezus: Maryi oraz dwóch zwierząt (wołu i osła) przy żłobie, w którym spoczywa Nowonarodzony. *Niesłychana to nowina, / Panna porodziła Syna. / Syna Jednorodzonego, / Boga Ojca niebieskiego [...] / Porodziwszy Go spowiła / i w żłobeczku położyła. / Wół i osioł się kłaniają*¹⁵⁰.

¹⁴¹ Por. *Przybieżeli do Betlejem*, t: XVII w., m: Mioduszewski 1843, ŚL 1998, zwr. 4, 5-6, nr 102, 160-161.

¹⁴² *Aniol pasterzom mówił*, t: XVI w., m: XVII w., ŚL 1998, zwr. 5, nr 76, 136.

¹⁴³ Zob. Lb 17, 16-26; *Gdy następnego poranka wszedł Mojżesz do Namiotu Spotkania, zobaczył, że zakwitła laska Aarona z pokolenia Lewiego: wypuściła pączki, zakwitła i wydała dojrzale migdały* (17, 23); por. Jr 1, 11n).

¹⁴⁴ Por. Hbr 9, 4.

¹⁴⁵ *Rozkwitnęła się lilija*, t: XVIII w., m: Mioduszewski 1841, ŚL 1998, zwr. 3, nr 104, 162.

¹⁴⁶ Zob. Iz 11, 1n.

¹⁴⁷ Mch 5, 1-2; *A ty, Betlejem Efrata, najmniejsze jesteś wśród plemion judzkich! Z ciebie mi wyjdzie Ten, który będzie władał w Izraelu, a pochodzenie Jego od początku, od dni wieczności. Przeto [Pan] wyda ich aż do czasu, kiedy porodzi mająca porodzić.*

¹⁴⁸ *Betlejem święte*, t i m: Mioduszewski, DDN 2006, zwr. 1,4, nr 385 [149], 704.

¹⁴⁹ *A uczora z wieczora*, t: XVII w., m: Past. Mioduszewski, ExD 2004, zwr. 1-2, nr 381, 283.

¹⁵⁰ *W dzień Bożego Narodzenia*, t: Siedlecki, m: Szumlański (Sol.), ExD 2004, zwr. 2-3, nr 375, 279.

W powyższym opisie biblijne postacie wołu i osła nabierają znaczenia mesjańskiego. Przyczyną obecności tych zwierząt w kolędach jest powoływanie się na słowa proroka Izajasza: *Wół rozpoznaje swego pana i osioł żłób swego właściciela, Izrael na niczym się nie zna, lud mój niczego nie rozumie* (Iz 1, 3).

W tym kontekście Maryja ukazuje się nam pośrednio, jakby przy okazji zrodzenia Jezusa Chrystusa, jako Ta, dzięki której wypełniają się zapowiedzi prorockie. *Jak prorok powiedział: Panna zrodzi Syna, / dla ludu całego szczęśliwa nowina; / Nam zaś radość w tej tu chwili, gdyśmy Pana zobaczyli / w szopie przy Betlejem*¹⁵¹. *Narodził się nam Zbawiciel, / wszego świata Odkupiciel / Izajasz prorokował, / że się z Panny narodzić miał*¹⁵².

W kolędowym opisie obrazu Maryi zapowiedzianej przez proroków dostrzega się umiejscowienie tej czystej Panny w soteriologicznym planie Bożym jako Matki Odkupiciela. *Anielski Chór pasterzom ogłasza zbawienie, / zwiastując im Boskiego słowa wypełnienie; / że w szopie z czystej Panny nasz Zbawiciel się narodził, / by nas dziedziców nieba z więzów oswobodził*¹⁵³.

3.2. Matka łaskawego Pana i Zbawiciela

Maryja poprzez zrodzenie i wychowanie Jezusa Chrystusa uczestniczy w porządku odkupienia¹⁵⁴. Maryja to Matka Odkupiciela, która *piastuje Dzieciąteczko, Mesyjasza, Pana łaskawego, Boga i Zbawcę*¹⁵⁵. W pieśniach na Boże Narodzenie wielokrotnie wzywany jest Jezus jako nasz Zbawiciel i jedyny Odkupiciel *przed wieki z Ojca zrodzony, / z Matki w czasie narodzony*¹⁵⁶; *wspomnij, Zbawicielu, sobie, / żeś naszej ludzkiej osobie / równe ciało wziął z Rodzicy, / Niepokalanej Dziewicy*¹⁵⁷.

¹⁵¹ *Bracia, patrzcie jeno*, t i m: Klonowski, Siedl. 1982, zwr. 4, nr 5, 535.

¹⁵² *Anieli w niebie śpiewają*, t: XVII w., m: Pastorałki Mioduszewski, Siedl. 1982, zwr. 2, nr 1, 532.

¹⁵³ *Anielski chór pasterzom*, tyrolska - t: Pastorałki II Mioduszewski, m: Siedlecki, Siedl. 1982, zwr. 1, nr 2, 532.

¹⁵⁴ Zob. S.M. KOŁDON OP, *Najświętsza Maryja Dziewica w wierze Kościoła. Mariologiczny komentarz do Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Wydawnictwo „M”, Kraków 2006, 128-129.

¹⁵⁵ Por. *Przybieżeli do Betlejem*, t: XVII w., m: Mioduszewski 1843, ŚL 1998, zwr. 5-6, nr 102, 160-161.

¹⁵⁶ *O Jezu nasz Zbawicielu*, t: Hymn *Jesu Redemptorem omnium*, tl. XVI w., m: z Podkarpacia, ŚL 1998, zwr. 1, nr 98, 156.

¹⁵⁷ TAMŻE, zwr. 3.

Obraz Maryi jako Matki Zbawiciela wyłania się pośrednio, jako Tej, dzięki której *Bóg się [...] narodził, / by ludzi oswobodził*¹⁵⁸. Zbawienie jest skutkiem wcielenia¹⁵⁹.

Nowonarodzony Zbawiciel odbiera cześć, też jako Syn Maryi: *Witaj z Panny narodzony, / Witaj w żłobie położony, / Witaj, witaj nasz Zbawco*¹⁶⁰.

Dziecię Jezus to *Boży Syn, Bóg Człowiek z Panny świętej, dany na okup win*¹⁶¹. *Pan z nieba i łona Ojca przychodzi, / oto się z Maryi dziś Jezus rodzi; / Łaski przynosi temu, kto prosi, / odpuszcza grzechy, daje pociechy*¹⁶².

Maryja to także Matka Chrystusa Króla¹⁶³. Najświętsza Maryja Panna bowiem *zrodziła, / Monarchę świata*¹⁶⁴. *Król się [...] narodził z Maryi*¹⁶⁵. Śpiewem kołedy *ślawimy dziś Chrystusa Króla z Maryi [...] zrodzonego*¹⁶⁶. Przed Jego Boski majestat płynie liturgiczne uwielbienie: *Jezu zrodzony z Maryi / niech Tobie z Ojcem i Duchem / chwałę i cześć bezgraniczną / oddaje wszelkie stworzenie*¹⁶⁷.

3.3. Maryja rodząca i ukazująca nam Syna

Istotnym motywem, który wielokrotnie przewija się w pieśniach bożonarodzeniowych, jest zbawczy motyw wcielenia. Nasze odkupienie bowiem realizowało się także we wcieleniu Chrystusa Pana. Maryja ukazuje się nam jako Ta, która nam urodziła Jezusa. Zaimek „nam” powtarza się w licznych sformułowaniach, typu: *Maryja / porodziła nam Syna*¹⁶⁸; *zrodziła nam Syna*¹⁶⁹; *powiła nam Syna, Maryja*¹⁷⁰; *Panna nam*

¹⁵⁸ *Bóg się z Panny narodził*, t i m: Mioduszewski 1849, ŚL 1998, zwr. 1, nr 80, 140.

¹⁵⁹ Zob. W. KALINOWSKI, J. RYCHLICKI, *Dogmatyka katolicka*, Poznań- Kraków 1949⁴, 94.

¹⁶⁰ *Niechaj będzie głośno wszędzie*, t: Klonowski, m: Siedlecki 1928, ŚL 1998, zwr. 2, nr 95, 153.

¹⁶¹ *O gwiazdo betlejemską*, t: Z. Odelgiewicz w oprac. A. Orszulika, m: Siedlecki 1928, ŚL 1998, zwr. 1, nr 97, 155-156.

¹⁶² *Pan z nieba i łona*, t: Mioduszewski 1838, m: Siedlecki 1928, ŚL 1998, zwr. 1, nr 99, 157.

¹⁶³ Zob. Z.J. KRASZEWSKI, *Mariologia*, SEI, Paryż 1964, 131.

¹⁶⁴ *Śliczna Panienska*, m: Siedlecki, DDN 2006, zwr. 1, nr 433 [208], 738.

¹⁶⁵ *Dzień to jest dziś wesela*, t: tł. XVII w. - Klonowski, m: *Dies est laetitiae*, XV w., Siedl. 1982, zwr. 1, nr [31], 28.

¹⁶⁶ *Od bram dalekich uschodu słońca*, t: LG I, m: Benedyktyni, Tyniec, ExD 2004, zwr. 1, nr 365, 274.

¹⁶⁷ *Chryste, zbawienie ludzkości*, t: LG I, m: Ks. Z. Bernat (nr 350 Benedyktyni, Tyniec, nr 351 E. Maier), ExD 2004, zwr. 7, nr 349, 263.

¹⁶⁸ *Bóg się z Panny narodził*, t i m: Mioduszewski 1849, ŚL 1998, zwr. 2-3, nr 80, 140.

¹⁶⁹ *Rozkwitnęła się lilija*, t: XVIII w., m: Mioduszewski 1841, ŚL 1998, zwr. 1, nr 104, 162.

¹⁷⁰ *Dzieciątko się narodziło*, t: *Puer natus in Betleem*, XIV w. tł. XVII w., m: Mioduszewski, ŚL 1998, zwr. 1, nr 85, 144.

powiła Boskie Dzieciątko¹⁷¹; Arona różdżka ona zielona / stała się nam kwitnąca / i owoc rodząca¹⁷².

W kolędach obraz Maryi rodzącej Syna Bożego rozpościera przed nami perspektywę soteriologiczną. Za sprawą Maryi dokonano się wcielenie dla naszego zbawienia: z Panny *narodził się nam Zbawiciel / wszęgo świata Odkupiciel*¹⁷³; z *czystej Panny nasz Zbawiciel się narodził, / by nas dziedziców nieba z więzów oswobodził*¹⁷⁴. *Zrodziła Maryja Dziewica, / wiecznego Boga bez rodzica, / by nas z piekła wybawił, / a w niebieskich postawił / pałacach*¹⁷⁵.

Maryja, rodząc nam Zbawiciela, przyczyniła się do naszej radości: *Panna Maryja. / Zrodziła nam Syna, / wesola dla wszystkich nowina!*¹⁷⁶ *Panna powiła nam Boskiego Syna; / My się dziś biedni radujemy z wami, / że się zmiłował Bóg nad grzesznikami*¹⁷⁷.

Ta wiara w Maryję, która nie zatrzymuje dla siebie Syna Bożego, lecz zrodziła Go dla naszego zbawienia i daje Go nam, wyraża się w rzewnej prośbie: *Pozwólcie mi, Materko szczęśliwa i święta, / wziąć na ręce Synaczka, aby te rączęta / duszę moją zapaliły / i z więzienia uwolniły, / zdjawszy z onej pęta*¹⁷⁸.

Maryja ukazująca narodzonego Syna Bożego przyczynia się do oddawania Mu chwały. *Boskie [...] Dziecię / do każdego na świecie / z łona Matki się słodko uśmiecha*¹⁷⁹, a wierni zachęcają się wzajemnie w kolędach: *Teraz do Pana przybliżmy się społem, / cześć Mu oddajmy i uderzmy czołem, / śpiewając: „Chwała bądź Bogu świętemu, / z przeczystej Panny nam narodzonemu”*¹⁸⁰; *Chwalmy i my Dziecię Jezusa małego, / dziś z Panny Przeczystej nam narodzonego*¹⁸¹; a także *ślawimy [...] Chrystusa Króla z Maryi dla nas zrodzonego*¹⁸², bo *Król się ludziom narodził z Maryi*¹⁸³, błogosławiony *co dla nas przyszedł*¹⁸⁴.

¹⁷¹ *Wesolą nowinę*, t: Siedlecki 1878, m: Wyrzewalski, ŚL 1998, zwr. 3, nr 106, 164.

¹⁷² *Aniol pasterzom mówił*, t: XVI w., m: XVII w., ŚL 1998, zwr. 5, nr 76, 136.

¹⁷³ *Anieli w niebie śpiewają*, t: XVII, m: Mioduszewski 1843, ŚL 1998, zwrotka 2, nr 75, 135.

¹⁷⁴ *Anielski chór pasterzom*, tyrolska - t: Pastoralki II Mioduszewski, m: Siedlecki, Siedl. 1982, zwr. 1, nr 2, 532.

¹⁷⁵ *Tryumfy Króla niebieskiego*, t: XVII w., m: Siedlecki 1879, ŚL 1998, zwr. 3, nr 105, 163.

¹⁷⁶ *Rozkwitnęła się lilija*, t: XVIII w., m: Mioduszewski 1841, ŚL 1998, zwr. 1, nr 104, 162.

¹⁷⁷ *Boscy posłowie*, (solowa) t: 1870 r. Siedlecki 1, m: Piotr Studziński - Siedlecki 1, Siedl. 1982, zwr. 1, nr 4, 534.

¹⁷⁸ *Słyszę z nieba muzykę*, t: XVIII w., m: Mioduszewski, Siedl. 1982, zwr. 3, nr [58], 49.

¹⁷⁹ *W górę serca*, m: Jan Kaszycki, AO 1997, zwr. 2, 252.

¹⁸⁰ *Betlejem święte*, t i m: Mioduszewski, DDN 2006, zwr. 1,4, nr 385 [149], 704.

¹⁸¹ *Witajże, Dzieciątko z Panny*, t i m: Mioduszewski, Siedl. 1982, zwr. 3, nr [65], 55.

¹⁸² *Od bram dalekich wschodu słońca*, t: LG I, m: Benedyktyni, Tyniec, ExD 2004, zwr. 1, nr 365, 274.

Uwielbienie narodzonego Chrystusa łączy się z wyznawaniem wiary w Jego Bóstwo: *Wierzę w Syna Bożego, / Ojcu współistotnego; / Ten, z Ducha Najświętszego wcielony, / dla nas jest narodzony / z Maryi Dziewicy*¹⁸⁵.

3.4. Pośredniczka wstawiająca się za nami do Syna

Maryja jako Pośredniczka czy też Orędowniczka wzywana jest niezwykle rzadko w kolędach, umieszczonych w aktualnie wykorzystywanych śpiewnikach¹⁸⁶. Do wyjątków należy, m.in., dziesiąta zwrotka kolędy *Pójdźmy wszyscy do stajenki* z prośbą: *Święta Panno, Twa przyczyna / niech nam wyjedna u Syna, / by to Jego narodzenie / zapewniło nam zbawienie*¹⁸⁷.

Podobnie wyróżniająca się swym maryjnym charakterem kolęda *Rozkwitnęła się lilija*, zawiera rozbudowane błaganie skierowane do Orędowniczki: *Pozwól, o Panno, prosimy, / niech prosby nasze złożymy, / bo Twoja przyczyna / jest w mocy skutecznej u Syna. / Spraw to, niech Syn Twój jedyny, / odpuściwszy nasze winy, / gdy na świat przychodzi, / przez łaskę w sercach się narodzi*¹⁸⁸.

Maryja wzywana jest we współczesnej pieśni na Boże Narodzenie: *W stajence Dziecię śpi, to Boży Syn, / On życie dał nam na okup naszych win. / Maryjo uproś nam, by Syn Twój Bóg / oddalał od nas wszelki ból i głód*¹⁸⁹.

Na szczególne omówienie zasługują pieśni wprowadzone z racji Święta Świętej Rodziny. Chociaż motyw Maryi w Świętej Rodzinie odbiega tematycznie od tajemnicy Narodzin Zbawiciela, niemniej umieszczenie liturgicznych obchodów Święta Świętej Rodziny Jezusa, Maryi i Józefa w pierwszą niedzielę po Bożym Narodzeniu uzasadnia uwzględnienie tego obrazu¹⁹⁰.

¹⁸³ *Dzień to jest dziś wesela*, t: tł. XVII w. - Klonowski, m: *Dies est laetitiae*, XV w., Siedl. 1982, zwr. 1, nr [31], 28.

¹⁸⁴ *Wśród nocnej ciszy (pieśń mszalna - po Podniesieniu)*, t: i m: Mioduszewski 1849, Siedl. 1982, zwr. 2, nr [17], 16.

¹⁸⁵ *Bogu dziękczynne glosy (pieśń mszalna - na Credo)*, t: Mioduszewski, m: XVI w., Siedl. 1982, zwr. 1, nr [18], 17.

¹⁸⁶ Por. LG 62.

¹⁸⁷ *Pójdźmy wszyscy do stajenki*, t: Mioduszewski 1843, m: Siedlecki 1878, ŚL 1998, zwr. 10, nr 101, 160.

¹⁸⁸ *Rozkwitnęła się lilija*, t: XVIII w., m: Mioduszewski 1841, ŚL 1998, zwr. 6, nr 104, 162.

¹⁸⁹ *Gdy ziemię cichym snem*, t: ks. Hieronim Chamski, m: tyrolska, AO 1997, zwr. 2, 222.

¹⁹⁰ Geneza kultu Najświętszej Rodziny sięga XIV w., a samego święta (ustanowionego przez Benedykta XV w 1921 r.) dopiero XVIII w.; zob. W. ZALESKI SDB, *Rok kościelny. Święta Pańskie, Matki Bożej, Apostołów, Świętych i Błogosławionych Polских, oraz dni okolicznościowe*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1989, 69-70.

Tu Maryja występuje w otoczeniu św. Józefa i powierzonego Im Syna Bożego - tworzą Świętą Rodzinę: *Bóg Oblubienica daruje Dziewicy, / pozwala ojcem wiecznego być Słowa, / w Jego ramiona zdroj zbaawczej krynicy / z ufnością chowa*¹⁹¹.

Maryja w rodzinie ukazana jest jako wzór do naśladowania w świętości, a nabożeństwo do Niej wyraża się w wzywaniu Jej opieki (*Deesis*)¹⁹²: *Maryjo Matko, w łaski przebogata, / bądź naszym matkom wzorem i ostoją; / niech pomoc Twoja życie im przeplata, / niech w twoim sercu smutki swe ukoją*¹⁹³ oraz *Boga Rodzico, potężna modłami, / zlituj się, zlituj, nad ziemi synami*¹⁹⁴.

Obecność Maryi w Świętej Rodzinie jest ukryta, gdyż najczęściej modlitwy wznoszone są do wszystkich trzech Osób razem: *Rodzino Święta, opieki Twej trzeba, / by domostw naszych strzegła łaska nieba!*¹⁹⁵ W tym kontekście, jeśli chcemy wydobyć obraz Maryi, to ukaze się nam *Pokrov*, czyli obraz dość często rozpowszechniony w dawnych pieśniach maryjnych (ale nie w kolędach)¹⁹⁶.

Obraz Maryi ukazany w pieśniach na Święto Świętej Rodziny wymaga pewnego wyjaśnienia, zwłaszcza gdy chodzi o sformułowanie: *Rodzino Święta, wśród rodzin jedyna, / cnoty wszystkim pobłogosławiona; / Tyś godną była Boga mieć za Syna. / Tyś naszych rodzin przykład i obrona*¹⁹⁷. Zarówno godność Maryi, jak i św. Józefa, by *Boga mieć za Syna*, jest darmową łaską, a nie zasługą osobistej świętości Rodziców¹⁹⁸.

Dominującymi przywilejami Maryi ukazanymi w tych pieśniach jest świętość i pośrednictwo. Maryja występuje jako Pośredniczka razem z Jezusem i św. Józefem, zgodnie z tym, co naucza Sobór Watykański II, że jedyne pośrednictwo Odkupiciela nie wyklucza, lecz wzbudza u stworzeń rozmaite współdziałanie¹⁹⁹.

¹⁹¹ *Rodzino święta, ozdobo i chwało*, m: *O, której berła* – nr 823, DDN 2006, zwr. 2, nr 449 [237], 749.

¹⁹² Zob. Z. BATOR, *Maryja z ikony „Deesis” a dialog ekumeniczny*, „*Salvatoris Mater*” 9(2007) nr 3-4, 263-267, 272-273.

¹⁹³ *Rodzino święta, wśród rodzin jedyna*, t: A. Strycharz, m: ks. L. Świerczek; można też śpiewać na m: *O, której berła* – nr 823, DDN 2006, zwr. 2, nr 451 [239], 750.

¹⁹⁴ *Rodzino święta, opieki Twej trzeba*, m: Chorał Opolski; można również śpiewać na m: *Serdeczna Matko* – nr 859, DDN 2006, zwr. 1, nr 448 [236], 749.

¹⁹⁵ *Rodzino święta, opieki Twej trzeba*, m: Chorał Opolski; można również śpiewać na m: *Serdeczna Matko* – nr 859, DDN 2006, zwr. 1, nr 448 [236], 749.

¹⁹⁶ Por. S. ROPIAK, *Obraz Maryi w pieśniach eucharystycznych (starych i nowych)*, „*Salvatoris Mater*” 7(2005) nr 1, 233-234.

¹⁹⁷ *Rodzino święta, wśród rodzin jedyna*, t: A. Strycharz, m: ks. L. Świerczek; można też śpiewać na m: *O, której berła* – nr 823, DDN 2006, zwr. 1, nr 451 [239], 750.

¹⁹⁸ Zob. KKK nr 437, 488-495, 532.

¹⁹⁹ Por. LG 60.

3.5. Matka małego Jezusa przyjmująca hołdy od ludzi

Przybywający do nowonarodzonego Jezusa, witają *małego i Maryję Matkę Jego*²⁰⁰. Maryja to *Theotokos*, jako Matka Zbawiciela, Króla i Hetmana odbiera cześć i pozdrowienie: *I Maryi wsze stworzenie / niech zanuci głośne pienie: Witaj, witaj Maryjo*²⁰¹. Również gdy Królowie odjeżdżali, *Pana w żłobie pożegnali, / z Matką Jego Maryją*²⁰².

Cześć okazywana Jezusowi i Jego Matce nie ogranicza się tylko do pozdrowień, ale wyraża się także w składaniu darów²⁰³. Pasterze uznają w Dzieciątku Jezus Boga prawdziwego, z ochotą *Dzieciątka dają na ofiary [...] A potem Maryi cześć dają. / Za Matkę Boską Ją uznają. / Tak nas uczą przykładem / jak iść mamy ich śladem*²⁰⁴. Również Mędrcy świata, Monarchowie *przed Maryją stają spodem, / niosą Panu dary, / przed Jezusem biją czołem, / składają ofiary*²⁰⁵.

Wyrazem czci oddawanej Matce Bożej jest opis hołdu Mędrców: *w najczystsze Panny ręce, Matki Bożej, swej Panience / wdzięczne dary złożyli*²⁰⁶. Trzeba tu jednak zaznaczyć, że kult ten jest przyporządkowany Chrystusowi, gdyż według słów kolędy, Panu składane są *z serc ofiary*, a nie Jego Matce²⁰⁷. Mamy tu przykład pobożności ludowej, w której wierni lubią śpiewać pieśni ku czci Matki Bożej i składać Jej dziękczynne wota²⁰⁸.

4. Zakończenie

Teologiczny obraz Maryi, jaki ukazują pieśni na Boże Narodzenie, jest nie tyle ściśle dogmatyczny, co barwny, opisowy, plastycznie nawią-

²⁰⁰ *Pójdźmy wszyscy do stajenki*, t: Mioduszewski 1843, m: Siedlecki 1878, ŚL 1998, zwr. 1, nr 101, 159.

²⁰¹ *Niechaj będzie głośno wszędzie*, t: Klonowski, m: Siedlecki 1928, ŚL 1998, zwr. 3, nr 95, 153.

²⁰² *Bóg się rodzi, gwiazda wschodzi*, t: Mioduszewski 1841, m: J. Kaszycki 1911, ŚL 1998, zwr. 3, nr 78, 138.

²⁰³ Por. DPLiL, nr 183.

²⁰⁴ *Tryumfy Króla niebieskiego*, t: XVII w., m: Siedlecki 1879, ŚL 1998, zwr. 7-8, nr 105, 163.

²⁰⁵ *Mędrcy świata*, t: S. B., m: Z. Odelgiewicz, ŚL 1998, zwr. 3, nr 91, 150.

²⁰⁶ *Bóg się rodzi, gwiazda wschodzi*, t: Mioduszewski 1841, m: J. Kaszycki 1911, ŚL 1998, zwr. 2, nr 78, 138.

²⁰⁷ *Bóg się rodzi, gwiazda wschodzi*, t: Mioduszewski 1841, m: J. Kaszycki 1911, ŚL 1998, zwr. 4, nr 78, 138.

²⁰⁸ Por. KONGREGACJA KULTU BOŻEGO I DYSCIPLINY SAKRAMENTÓW, *Wskazania i propozycje obchodu Roku Maryjnego*, „Notitiae” 23(1987) 342-396, nr 67; za: W. NOWAK, *Matka Pana w pobożności ludowej*, w: *Liturgia i pobożność ludowa*, red. W. NOWAK, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2003, 106.

zujący do szczegółów biblijnych z perykop o narodzinach Zbawiciela, znajdujących się w Ewangelii według św. Mateusza i św. Łukasza.

W kolędach Maryja obecna jest w związku z misterium Syna Bożego. Zdecydowany dominujący obraz Maryi (*Theotokos*) jest zakorzeniony w dogmacie Bożego macierzyństwa. Drugim elementem tego obrazu jest nurt prawd wypływających z dogmatu dziewictwa Najświętszej Maryi Panny (*Eleousa*), co podkreśla emocjonalny charakter pieśni ukierunkowany na nabożeństwo wyrażające się poprzez miłość. Szczególnym rysem czci i miłości wyróżnia się obraz Panny pochylonej z niezwykłą czułością nad swym Synem (*Glykofilousa*).

Do ulubionych przymiotów Maryi wymienianych w kolędach należy Jej świętość. Maryja to również Święta Panienska, która jednak nie tyle jest naśladowana, co przede wszystkim podziwiana, jako uczestniczka misterium wcielenia, której poprzez tytuły Święta Dziewica, czy Najświętsza Maryja okazywana jest cześć.

Trwałym tłem obrazu Maryi w pieśniach na Boże Narodzenie jest sceneria ubóstwa. Zatrokana Matka doświadcza zwyczajności i prostoty ludzkiej biedy. Święta i uboga Panna pokornie dzieli los swego Jednorodzonego Syna Bożego.

W wyniku badań dostrzeżono zbieżność obrazu Maryi, ukazywanego w kolędach przeznaczonych do użytku liturgicznego, z obrazem w kolędach domowych. Różnica w obrazach Maryi dotyczy nie tyle treści teologicznych, co raczej przesunięcia akcentu na bardziej uczuciowy wyraz miłości okazywanej Dziecięciu Jezus i Jego Dziewiczej Matce. To, co ubogą postać Maryi w kolędach domowych, to częstsze dostrzeganie Jej czulej, macierzyńskiej miłości wobec Syna, co zresztą zostało zaznaczone przy omawianiu zagadnienia Maryi jako czulej Matki pochylonej nad swym Dziecięciem.

W ostatecznej redakcji syntezy teologicznej obrazu Maryi w pieśniach na Boże Narodzenie, zrezygnowano z podziału materiału źródłowego (słusznego jedynie z punktu widzenia liturgicznego), gdyż nie znaleziono ku temu rzeczowego uzasadnienia.

Na wyróżnienie zasługuje kolęda *Rozkwitnęła się lilija*, cała poświęcona Najświętszej Maryi Pannie. Zawiera największe bogactwo treści teologicznej o Przenajświętszej Dziewicy i Świętej Bogarodzicy, która złożywszy w żłóbku na sianku nowonarodzonego Syna, *pokłon Mu oddała, jak Boga swojego witała*.

Zastanawiające jest, że w wielu polskich pieśniach liturgicznych Maryja ukazywana jest jako chroniąca wiernych przed wszelkim złem (*Pokrov*), a w kolędach ten obraz prawie nie istnieje. Umiejscowienie Maryi w Świętej Rodzinie sprawia, że rolę obrony przed złem przejmuje

św. Józef. Maryja zatem, zatroskana o Syna Bożego, ukazana jest jednocześnie jako Dziewicza Małżonka Józefa, doświadczająca jego męskiej opieki i pomocy.

Ks. dr Sławomir Ropiak
Wydział Teologiczny UWM (Olsztyn)

ul. Hozjusza 15
PL - 11-041 Olsztyn

e-mail: xlsawerop@poczta.onet.pl

L'immagine di Maria nei canti natalizi polacchi

(Riassunto)

Il tempo liturgico del Natale è ricco di canti liturgici e popolari che proclamano l'evento della nascita di Gesù.

L'articolo è stato strutturato in questo modo: 1) La Vergine in relazione al Bambino Gesù (la Vergine partoriente, la Vergine pura a causa di Gesù Cristo, la sempre Vergine, la Vergine immacolata); 2) La Santa Madre di Dio (la santa Vergine e Madre, la Madre del Figlio di Dio, la povertà della Madre, la tenerezza di Maria, la vergine Madre accanto a Giuseppe); 3) Maria nell'opera della salvezza (la Vergine partorisce il Figlio annunziato dai profeti, la Madre del Salvatore, Maria partorisce e ci fa vedere il Figlio, la Mediatrice).